

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی

عنوان:

بررسی عناصر داستانی
در پنج داستان کوتاه هوشنگ گلشیری
(گرگ، شب شک، نقشبندان،
نمازخانه‌ی کوچک من، عروسک چینی)

استاد راهنما:

دکتر محمد بارانی

استاد مشاور:

دکتر مریم خلیلی جهانتیغ

تحقیق و نگارش:

زهرة جعفری قورتانی

این پایان نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره مند شده است

تابستان ۱۳۹۱

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان «بررسی عناصر داستانی در پنج داستان کوتاه هوشنگ گلشیری (گرگ، شب شک، نقشبندان، نمازخانه‌ی کوچک من، عروسک چینی)» قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد
توسط دانشجو تحت راهنمایی استاد پایان نامه
تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می‌باشد.

نام و امضاء دانشجو

این پایان نامه واحد درسی شناخته می‌شود و در تاریخ توسط هیئت داوران
بررسی و درجه‌ی به آن تعلق گرفت.

تاریخ

امضاء

نام و نام خانوادگی

استاد راهنما:

استاد مشاور:

داور ۱:

داور ۲:

نماینده تحصیلات تکمیلی:

تعهدنامه‌ی اصالت اثر

اینجانب زهره جعفری قورتانی تأیید می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه‌ی حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو:

امضاء:

تقدیم به:

پدر و مادرم

آنان که وجودم برایشان همه رنج بود

و وجودشان برایم همه مهر

سپاسگزاری

ستایش مخصوص خداست که هستی او اول در وجود است بی آن که پیش از آن اولی باشد و آخر در وجود است بی آن که بعد از او آخری باشد. ستایش خدای راست که وسایل بسط علم و ایمان را در جوهر ذات ما آمیخت و اسباب اخذ و قبض علوم آسمانی و حقایق وحی الهی را برای ما قرار داد و ما را به حقایق و روح زندگی ابدی کامیاب گردانید.

از استاد راهنمای گرانقدر و بزرگوارم جناب آقای دکتر محمد بارانی کمال تشکر و قدردانی را دارم. همچنین از استاد مشاور گرامی ام خانم دکتر خلیلی که با صبر زیاد و لطف فراوان در تمام مراحل انجام پایان نامه راهنمایی ها و دلسوزی های ارزشمند شان را از من دریغ نکردند و در محضر ایشان درس علم و اخلاق آموختم و همواره سپاس گزار ایشان خواهم بود. از درگاه ایزد منان برای ایشان آرزوی موفقیت و بهروزی روز افزون می نمایم.

و قدر دانی از همه ی اساتید و دوستان عزیزم که به نحوی در تهیه و تنظیم این پایان نامه از تجربه هایشان بهره مند شده ام و یاری ام نمودند.

چکیده

داستان‌نویسی در صد سال اخیر که از آغازش می‌گذرد دچار دگرگونی‌های بسیاری شده است. نویسندگان بسیاری بوده‌اند که ادبیات داستانی را پیش برده‌اند و نام‌های بسیاری در ادبیات داستانی ماندگار شده است. یکی از این نویسندگان هوشنگ گلشیری است. نویسنده‌ای که نه تنها در پیش‌برد داستان‌نویسی مؤثر بوده، بلکه خود مسیری نو را ایجاد کرده است. بعد از این که صادق هدایت داستان مدرن را به ادبیات داستانی ایران وارد کرد، گلشیری این مسیر را ادامه داد و آن را به اوج رساند. نویسنده‌ای که با استفاده از عناصر داستانی، داستان‌نویسی را با مؤلفه‌های معاصر و مدرن همراه و شیوه‌ای نو ایجاد کرد. کسی که به اصول فنی داستان‌نویسی در کنار مفهوم و مضمون اثر معتقد بود، بنابراین، پرداختن به آثار وی و بررسی عناصر داستانی، بیش از پیش سبک و ویژگی‌های داستان‌نویسی او را آشکار می‌کند. در این پایان‌نامه پس از ارائه‌ی تعریف از عناصر داستانی به بررسی ۵ داستان کوتاه هوشنگ گلشیری، پرداخته شده است که با این بررسی می‌توان به سبک ویژه‌ی او پی برد و تأثیر ادبیات غرب و پیشینه‌ی ادبیات ایران را در آثار وی به شکلی مدرن و امروزی مشاهده کرد. بررسی موضوع، درون مایه، پیرنگ، زاویه‌ی دید، شخصیت، گفت‌وگو، صحنه، فضا، لحن، و سبک ۵ داستان محتوای رساله‌ی حاضر را تشکیل می‌دهد.

واژگان کلیدی: داستان کوتاه، عناصر داستان، هوشنگ گلشیری، نمازخانه‌ی کوچک من، گرگ، شب شک، عروسک چینی، نقش‌بندان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: مقدمه
۲	۱-۱- تعریف مسئله و بیان سؤال‌های اصلی تحقیق
۳	۲-۱- سابقه و ضرورت انجام تحقیق
۳	۳-۱- فرضیه‌ها
۳	۴-۱- هدف‌ها
۴	۵-۱- روش انجام تحقیق
۵	فصل دوم: کلیات
۶	۱-۲- ادبیات
۷	۲-۲- ادبیات داستانی (داستان)
۹	۱-۲-۲- قصه
۹	۲-۲-۲- داستان کوتاه
۱۱	۴-۲-۲- رمانس
۱۲	۵-۲-۲- رمان
۱۳	۶-۲-۲- پیشینه‌ی ادبیات داستانی در ایران
۱۴	۳-۲- عناصر داستان
۱۵	۱-۳-۲- موضوع
۱۶	۲-۳-۲- درون‌مایه
۱۷	۳-۳-۲- پیرنگ
۱۹	۱-۳-۳-۲- شروع
۲۰	۲-۳-۳-۲- گره افکنی
۲۱	۳-۳-۳-۲- کشمکش
۲۲	۴-۳-۳-۲- تعلیق
۲۳	۵-۳-۳-۲- بحران
۲۴	۶-۳-۳-۲- نقطه اوج یا بزنگاه
۲۴	۷-۳-۳-۲- گره‌گشایی
۲۵	۸-۳-۳-۲- پایان
۲۵	۴-۳-۲- زاویه‌ی دید

۲۶ ۱-۴-۳-۲-زاویه‌ی دید اول شخص
۲۷ ۲-۴-۳-۲-زاویه‌ی دید دوم شخص
۲۷ ۳-۴-۳-۲-زاویه‌ی دید سوم شخص
۲۷ ۱-۳-۴-۳-۲-دانای کل نامحدود (عقل کل)
۲۸ ۲-۳-۴-۳-۲-دانای کل محدود
۲۸ ۴-۴-۳-۲-زاویه‌ی دید نمایشی
۲۸ ۵-۴-۳-۲-جریان سیال ذهن
۲۹ ۱-۵-۴-۳-۲-تک‌گویی درونی
۳۰ ۱-۱-۵-۴-۳-۲-تک‌گویی درونی مستقیم
۳۰ ۲-۱-۵-۴-۳-۲-تک‌گویی درونی غیرمستقیم
۳۰ ۳-۱-۵-۴-۳-۲-دانای کل محدود
۳۱ ۴-۱-۵-۴-۳-۲-حدیث نفس
۳۱ ۶-۴-۳-۲-زاویه‌ی دید نامه نگاری
۳۱ ۷-۴-۳-۲-روایت یادداشت گونه
۳۲ ۵-۳-۲-شخصیت و شخصیت‌پردازی
۳۴ ۱-۵-۳-۲-انواع شخصیت
۳۴ ۱-۱-۵-۳-۲-شخصیت اصلی و شخصیت فرعی
۳۴ ۲-۱-۵-۳-۲-شخصیت ایستا و شخصیت پویا
۳۵ ۳-۱-۵-۳-۲-شخصیت ساده و جامع
۳۵ ۴-۱-۵-۳-۲-شخصیت تمثیلی و نمادین
۳۶ ۵-۱-۵-۳-۲-شخصیت قالبی
۳۶ ۶-۱-۵-۳-۲-شخصیت تیبی (نوعی)
۳۶ ۷-۱-۵-۳-۲-شخصیت قراردادی
۳۷ ۲-۵-۳-۲-شیوه‌های شخصیت‌پردازی
۳۸ ۱-۲-۵-۳-۲-شخصیت‌پردازی مستقیم
۳۸ ۲-۲-۵-۳-۲-شخصیت‌پردازی غیرمستقیم
۳۹ ۱-۲-۲-۵-۳-۲-توصیف قیافه‌ی ظاهری
۳۹ ۲-۲-۲-۵-۳-۲-گفت‌وگو
۳۹ ۳-۲-۲-۵-۳-۲-نام
۴۰ ۴-۲-۲-۵-۳-۲-کنش (عمل)
۴۰ ۶-۳-۲-گفت‌وگو
۴۱ ۱-۶-۳-۲-وظایف گفت‌وگو در داستان

۴۲ ۲-۳-۶-۲-ویژگی‌های گفت‌وگو
۴۳ ۲-۳-۷-لحن
۴۴ ۲-۳-۸-صحنه و صحنه پردازی
۴۵ ۲-۳-۸-۱-وظایف صحنه
۴۶ ۲-۳-۸-۲-اجزای صحنه
۴۶ ۲-۳-۸-۳-شیوه‌های صحنه پردازی
۴۷ ۲-۳-۹-فضا و رنگ (فضا سازی)
۴۹ ۲-۳-۱۰-سبک
۵۰ ۲-۴-جریان سیال ذهن
۵۳ ۲-۵-زندگی نامه و آثار هوشنگ گلشیری
۶۰ فصل سوم: بررسی عناصر داستان در داستان‌های «گرگ» و «شب شک»
۶۱ ۳-۱-بررسی عناصر داستان «گرگ»
۶۱ ۳-۱-۱-تحلیل داستان
۶۳ ۳-۱-۲-موضوع
۶۳ ۳-۱-۳-درون مایه
۶۴ ۳-۱-۴-پیرنگ
۶۵ ۳-۱-۵-زاویه‌ی دید
۶۶ ۳-۱-۶-شخصیت و شخصیت پردازی
۶۹ ۳-۱-۶-۱-شیوه‌های شخصیت پردازی
۷۱ ۳-۱-۷-گفت‌وگو
۷۴ ۳-۱-۸-لحن
۷۵ ۳-۱-۹-صحنه و صحنه پردازی
۷۶ ۳-۱-۱۰-فضا
۷۸ ۳-۲-بررسی عناصر داستان در داستان «شب شک»
۷۸ ۳-۲-۱-تحلیل داستان
۸۰ ۳-۲-۲-موضوع
۸۱ ۳-۲-۳-درون مایه
۸۲ ۳-۲-۴-پیرنگ
۸۳ ۳-۲-۵-زاویه‌ی دید
۸۴ ۳-۲-۶-شخصیت و شخصیت پردازی
۸۵ ۳-۲-۶-۱-شیوه‌های شخصیت پردازی
۸۸ ۳-۲-۷-گفت‌وگو

۸۹ لحن ۸-۲-۳
۹۰ صحنه ۹-۲-۳
۹۱ فضا ۱۰-۲-۳
فصل چهارم: بررسی عناصر داستان در داستان‌های «نقشبندان»، «نمازخانه‌ی کوچک من» و	
۹۳ «عروسک چینی»
۹۴ ۱-۴- بررسی عناصر داستان در داستان «نقشبندان»
۹۴ ۱-۱-۴- تحلیل داستان
۹۵ ۲-۱-۴- موضوع
۹۵ ۳-۱-۴- درون مایه
۹۶ ۴-۱-۴- پیرنگ
۹۸ ۵-۱-۴- زاویه‌ی دید
۹۹ ۶-۱-۴- شخصیت و شخصیت‌پردازی
۱۰۱ ۱-۶-۱-۴- شیوه‌های شخصیت‌پردازی
۱۰۳ ۷-۱-۴- گفت‌وگو
۱۰۵ ۸-۱-۴- لحن
۱۰۵ ۹-۱-۴- صحنه
۱۰۸ ۱۰-۱-۴- فضا
۱۰۹ ۲-۴- بررسی عناصر در داستان «نمازخانه‌ی کوچک من»
۱۰۹ ۱-۲-۴- تحلیل داستان
۱۱۱ ۲-۲-۴- موضوع
۱۱۱ ۳-۲-۴- درون مایه
۱۱۲ ۴-۲-۴- پیرنگ
۱۱۴ ۵-۲-۴- زاویه‌ی دید
۱۱۴ ۶-۲-۴- شخصیت و شخصیت‌پردازی
۱۱۷ ۱-۶-۲-۴- شیوه‌های شخصیت‌پردازی
۱۲۰ ۷-۲-۴- گفت‌وگو
۱۲۲ ۸-۲-۴- لحن
۱۲۳ ۹-۲-۴- صحنه
۱۲۶ ۱۰-۲-۴- فضا
۱۲۷ ۳-۴- بررسی عناصر در داستان «عروسک چینی»
۱۲۷ ۱-۳-۴- تحلیل داستان
۱۲۸ ۲-۳-۴- موضوع

۱۲۸ ۳-۳-۴- درون مایه
۱۲۹ ۴-۳-۴- پیرنگ
۱۳۰ ۵-۳-۴- زاویه‌ی دید
۱۳۱ ۶-۳-۴- شخصیت و شخصیت‌پردازی
۱۳۴ ۱-۶-۳-۴- شیوه‌های شخصیت‌پردازی
۱۳۶ ۷-۳-۴- گفت‌وگو
۱۳۸ ۸-۳-۴- لحن
۱۳۹ ۹-۳-۴- صحنه
۱۴۱ ۱۰-۳-۴- فضا
۱۴۲ ۴-۴- بررسی سبک داستان‌ها
۱۵۰ نتیجه‌گیری
۱۵۳ منابع

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان نمودار
۷	نمودار ۱-۲- ادبیات و شاخه‌های آن
۸	نمودار ۲-۲- ادبیات داستانی و زیر شاخه‌های آن
۱۶	نمودار ۱-۳-۲- دسته‌بندی موضوعی داستان‌ها
۳۲	نمودار ۴-۳-۲- انواع زاویه‌ی دید
۳۷	نمودار ۱-۶-۳-۲- انواع شخصیت داستانی
۴۰	نمودار ۲-۲-۵-۳-۲- شیوه‌های شخصیت‌پردازی
۷۱	نمودار ۶-۱-۳- شخصیت‌های داستان گرگ
۸۷	نمودار ۶-۲-۳- شخصیت‌های داستان شب شک
۱۰۳	نمودار ۶-۱-۴- شخصیت‌های داستان نقشبندان
۱۲۰	نمودار ۶-۲-۴- شخصیت‌های داستان نمازخانه‌ی کوچک من
۱۳۶	نمودار ۶-۳-۴- شخصیت‌های داستان عروسک چینی
۱۵۸	عکس‌های هوشنگ گلشیری

فصل اول

مقدمه

۱- مقدمه

داستان یکی از انواع ادبی است که از دیرباز مورد توجه آدمی بوده و در زندگی و تفکر بشر تأثیرات عمیق و ژرفی داشته است. انسان‌ها در هر دوره‌ای از زندگی خود به این قالب هنری متوسل شده‌اند تا افکار خویش را به طور غیرمستقیم به دیگران انتقال دهند. داستان‌سرایی از اساسی‌ترین و بنیادی‌ترین کارهای بنا نهاده‌ی بشر، در همه‌ی فرهنگ‌ها و زمان‌ها است. در واقع هر نویسنده‌ای نسبت به زندگی، احساس و اندیشه‌ی خاص خود را دارد که این فکر و اندیشه را در عمل داستانی و شخصیت‌ها می‌گنجانند و به این ترتیب داستانی را خلق می‌کند. در واقع داستان کوتاه اثری است کوتاه، که در آن نویسنده به یاری یک طرح منظم، شخصیتی اصلی را در یک واقعه‌ی اصلی نشان می‌دهد و این اثر به روی هم تأثیر واحدی را القاء می‌کند. با وجود تمامی مطالبی که پیرامون داستان کوتاه و تعریفش وجود دارد، کماکان چند ویژگی مشترک در آن‌ها است که اکثریت بر آن اتفاق نظر دارند، لذا می‌توان گفت، داستان کوتاه دارای یک حادثه اصلی است که حوادث دیگر پیرامون حادثه اصلی رخ می‌دهند، کوتاه بودن زمان در داستان کوتاه، ارائه‌ی یک موضوع واحد، اندک بودن شخصیت‌های داستان به همراه طرح منظم و در نهایت ایجاز و کوتاه نویسی از ویژگی‌های این قالب داستانی است.

هوشنگ گلشیری با انتشار مجموعه مثل همیشه در سال ۱۳۴۷ به جمع نویسندگان پیوست. داستان‌های او اغلب به شیوه‌ی جریان سیال ذهن نوشته شده است. وجه ممیزه‌ی داستان جریان سیال ذهن از سایر انواع داستان‌ها و رمان‌ها این است که داستان جریان سیال ذهن با لایه‌ی پیش از گفتار آگاهی سروکار دارد.

۱-۱- تعریف مسئله و بیان سؤال‌های اصلی تحقیق

هر داستانی برای شکل‌گیری خود از (عناصر) و (ساختاری) تشکیل می‌شود که با خلاقیت نویسنده به شکل یک داستان منسجم نمود می‌یابد. توجه به عناصر داستان و برقراری روابط منطقی و اصولی میان آن‌ها، توسط داستان‌نویسان بزرگ، سبب خلق شاهکارهای داستانی فراوانی شده است. هوشنگ گلشیری یکی از نویسندگان صاحب سبک و داستان‌نویس معاصر ایرانی که اولین مجموعه‌ی داستان خود (مثل همیشه) را در سال ۱۳۴۷

منتشر کرد. گلشیری در طول ۶۳ سال زندگی‌اش ۱۶ رمان، تعدادی مجموعه‌ی داستان، مجموعه‌ی مقاله و فیلم‌نامه را منتشر نمود. همین تلاش پیگیر او در زمینه‌های ادبیات داستانی و اصول نقد ادبی و تدریس داستان‌نویسی، او را در میان داستان‌نویس‌های دیگر ممتاز کرده است. در این پژوهش به بررسی عناصر داستانی در ۵ داستان کوتاه وی پرداخته می‌شود.

سؤالاتی که در این پژوهش می‌توان مطرح کرد عبارتند از:

(۱) آیا هوشنگ گلشیری از شگرد جریان سیال ذهن و تک‌گویی درونی در روایت داستان‌هایش استفاده کرده است؟

(۲) آیا شخصیت‌های داستان‌های هوشنگ گلشیری شخصیت‌هایی پویا هستند یا ایستا؟

(۳) آیا طرح داستان‌های کوتاه او دارای پیوند علت و معلولی هستند؟

۱-۲- سابقه و ضرورت انجام تحقیق:

در باب داستان‌های هوشنگ گلشیری به خصوص رمان شازده احتجاب او پایان‌نامه‌ها و مقالات مختلفی نوشته شده است، اما پژوهش مستقلی درباره عناصر داستان در داستان‌های کوتاه او به ویژه این پنج داستان صورت نگرفته است.

۱-۳- فرضیه‌ها

(۱) هوشنگ گلشیری از شگرد جریان سیال ذهن و تک‌گویی درونی در روایت داستان‌هایش استفاده کرده است.

(۲) شخصیت‌های داستان‌های هوشنگ گلشیری شخصیت‌هایی پویا هستند.

(۳) طرح داستان‌های کوتاه او دارای پیوند علت و معلولی هستند.

۱-۴- هدف‌ها

با توجه به این‌که هوشنگ گلشیری یکی از نویسندگان پیشرو و صاحب سبک در ادبیات معاصر و داستان‌نویسی فارسی است در این پژوهش تلاش بر این است که:

(۱) با بررسی عناصر داستانی در ۵ داستان کوتاه هوشنگ گلشیری، هنر نویسندگی او بارزتر گردد.

۲) بررسی عناصر داستان در آثار هوشنگ گلشیری، می‌تواند الگوی مناسبی برای نویسندگان نسل جوان باشد.

۱-۵- روش انجام تحقیق

این پژوهش، بر تحلیل و بررسی عناصر داستان بر ۵ داستان کوتاه هوشنگ گلشیری مبتنی است و از روش کتابخانه‌ای و اسنادی و تحلیل محتوای کتب استفاده شده است. از این رو صرفاً به استخراج داده‌های خود از لابه‌لای این مجموعه پرداخته‌ایم و اطلاعاتی در زمینه‌ی عناصر داستانی آن، استخراج نموده‌ایم.

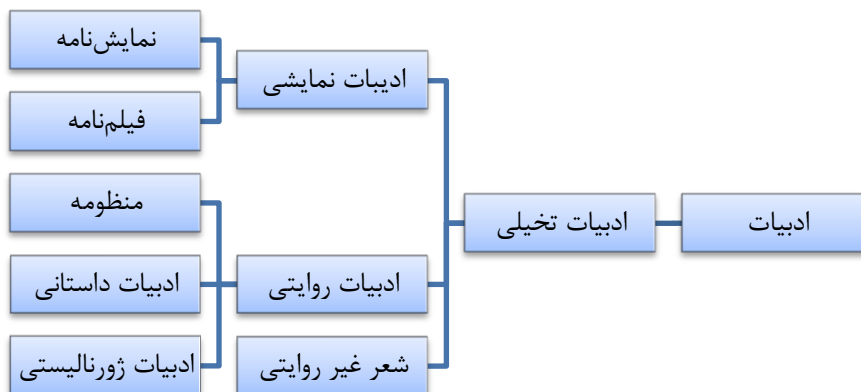
پژوهش حاضر شامل چهار فصل است. فصل نخست دربردارنده‌ی مقدمه و بیان مسئله، پیشینه‌ی تحقیق، اهداف تحقیق، فرضیه‌ها و در نهایت روش تحقیق است. فصل دوم به طرح بحث درباره‌ی تعاریف و کلیاتی در مورد ادبیات، ادبیات داستانی و انواع آن می‌پردازد و در ادامه با بررسی عناصر داستانی-موضوع اصلی پژوهش حاضر-مانند (پیرنگ، موضوع، درون‌مایه، زاویه‌ی دید، گفت‌وگو، شخصیت و شخصیت‌پردازی، فضا و فضاسازی، صحنه و صحنه‌پردازی، لحن و سبک) دنبال می‌شود و در ادامه به معرفی سبک جریان سیال ذهن و معرفی هوشنگ گلشیری و آثارش پرداخته می‌شود. در فصل سوم و چهارم به معرفی ۵ داستان کوتاه او و تشریح عناصر داستانی آن‌ها پرداخته شده است. داستان‌های **گرگ**، **شب شک**، **نقشبندان**، **نمازخانه‌ی کوچک من**، **عروسک چینی**، موضوع رساله حاضر است.

فصل دوم

کلیات

۲-۱- ادبیات

ادبیات به عنوان جلوه‌گاه اندیشه و هنر، گنجینه‌ای از فرهنگ، افکار و آداب و رسوم هر جامعه است و از آنجایی که یکی از گونه‌های هنر محسوب می‌شود، با احساس، عاطفه و تخیل آمیخته است. بنابراین اگر گفته شود بزرگ‌ترین جلوه فرهنگی هر جامعه‌ای در ادبیات و آثار ادبی آن جامعه انعکاس می‌یابد، سخنی به گزاف گفته نشده است. تعاریف مختلفی از ادبیات ارائه شده است که شباهت‌های بسیاری با هم دارند. «ادبیات به هر اثر ادبی شکوهمند گفته می‌شود که در آن عامل تخیل دخیل باشد و در ضمن با جهان واقع نیز ارتباط معناداری داشته باشد. ادبیات دربرگیرنده‌ی همه انواع آثار خلاقه است، چه شعر و چه نثر مثل منظومه‌های حماسی، غنایی، نمایشی، تعلیمی، قصه، رمانس، داستان کوتاه، رمان و آثار وابسته به آنها» (میرصادقی، ۱۳۸۳: ۱۶) از سوی دیگر «ادب زبانی است که جادوی هنر آن را شگفت و شورانگیز کرده است. در این هنگام، زبان دیگر زبان نیست؛ پدیده‌ای هنری است» (کزازی، ۱۳۷۳: ۱۴). ادبیات وسعت دید انسان‌ها را افزایش می‌دهد و آنان را با بسیاری از جنبه‌های زندگی افراد جامعه، گذشتگان و آیندگان آشنا می‌کند و مسائل، اوضاع و ویژگی‌های زمانه را به شکلی هنری بازتاب می‌دهد. «پس باید اذعان داشت ادبیات و آثار ادبی که از الزامات جوامع متمدن است، گذشته از ایجاد لذت‌های عمیق روحی و ذوقی، چشم‌اندازهای زیبایی از معرفت و شناخت را در مقابل دیدگان انسان می‌گشاید. بنابراین آموخته‌های ادبیات می‌تواند درک بهتری از زندگی به انسان ببخشد و دید او را نسبت به دنیای پیرامونش تغییر دهد. آی. ای ریچاردز وظیفه‌ی ادبیات را ایجاد تعادل روانی در خواننده می‌داند.» (شمیسا، ۱۳۷۸: ۲۰۸) اگرچه نقش ارزنده تخیل و عاطفه در آثار ادبی، قابل کتمان نیست، اما به نظر می‌رسد در آثار ادبی معنا بیشتر از سایر جلوه‌های آن می‌تواند تأثیرگذار باشد به گونه‌ای که «کتاب و دیگر فرآورده‌های فکری در صورتی کار خود را به انجام می‌رساند که در دایره‌ی روابط اندیشندگی جامعه و به ویژه کار فرهنگ‌مداران قرار گیرد و مورد بازنگری و بازسنجی واقع شود تا به صورت نیروی پویا در جهت پیش‌برد ایده‌های نو فردی و اجتماعی، در آید» (دستغیب، ۱۳۷۱: ۱۵۷). میرصادقی در کتاب داستان و ادبیات، ادبیات را به سه شاخه‌ی زیر تقسیم کرده است. (میرصادقی، ۱۳۸۳: ۱۵)

نمودار ۱-۲ ادبیات و شاخه‌های آن

۲-۲- ادبیات داستانی (داستان)

ادبیات داستانی گونه‌ای از انواع ادبی است که بنابر تعاریف مختلفی که از آن ارائه شده است دارای دو ویژگی مهم است. نخست آن که به نثر نوشته می‌شود و دوم آن که بر اساس روایت بنا نهاده می‌شود. از طرف دیگر کاملاً منطبق با دنیای واقعی نیست بلکه رگه‌هایی از تخیل و فرا واقعیت در آن جلوه‌ای محسوس دارد. به عبارت دیگر ادبیات داستانی «می‌تواند مبتنی بر امور واقع باشد و نزدیک‌ترین انطباق ممکن را با قصه‌اش و چیزهایی که عملاً در جهان رخ داده‌اند حفظ کند، یا بسیار خیالبافانه باشد و درکی را که از ممکنات معمول زندگی داریم زیر پا بگذارد». (اسکولز، ۱۳۸۷: ۵) ادبیات داستانی مانند سایر انواع ادبی کارکردی دارد. لارنس معتقد است «ادبیات داستانی عواطف خفته‌ی ما را بیدار کرده و به غلبان وامی‌دارد و از این راه درک ما را از مسائل سرشارتر و عمیق‌تر می‌کند». (لارنس، ۱۳۸۷: ۱۱۱) منظور از داستان انواع گوناگون آن است که دربرگیرنده‌ی داستان کوتاه و بلند، رمان و انواع مختلف آن است. تعریف‌های متفاوتی از داستان و ادبیات داستانی ارائه شده است که شباهت‌ها و تفاوت‌هایی با هم دارند. فورستر در تعریف ساده‌ای از داستان بر این باور است که «داستان نقل وقایع است به ترتیب توالی زمانی - در مثل، ناهار پس از چاشت و سه‌شنبه پس از دوشنبه و تباهی پس از مرگ می‌آید و بر همین منوال». (فورستر، ۱۳۸۴: ۴۲) آنچه در این تعریف قابل دریافت است، تفاوت آشکار داستان با پیرنگ است، زیرا بر خلاف داستان که نقل حوادث، مبتنی بر توالی زمانی است، در پیرنگ روابط علت و معلولی میان ماجراهای داستان، مطرح می‌شود. همچنین می‌توان گفت: «داستان به نوشته‌ای گفته می‌شود که در آن، نویسنده فکر اصلی خود را در قالب حکایتی به خواننده ارائه دهد، خواه این داستان کاملاً جنبه‌ی تخیلی و غیرواقعی داشته باشد و خواه واقعیت زندگی در آن با رنگ و روغن تخیل و